

№79 “Про усунення обмежень, що стримують розвиток підприємницької діяльності”. 5. Постанова Кабінету Міністрів України від 06.10.93 р. №831 “Про затвердження Положення про видачу Державним комітетом по нагляду за охороною праці власникам підприємств, установ, організацій дозволу на початок роботи”. 6. Постанова Кабінету Міністрів України від 08.02.95 р. №108 “Про порядок заняття торговою діяльністю і правила торговельного обслуговування населення”. 7. Немченко А.С. Фармацевтическое ценообразование. – Харьков, 1999. 8. О гласности относительно мер по регулированию цен на лекарственные препараты для человека и о включении их в сферу действия государственной системы медицинского страхования. Директива Совета ЕС 89/105/ЕЕС от 21.12.88. – Лицензирование в Европейском Союзе: фармацевтический сектор. – К., 1998.

УДК 330

А.М. Ульянова

Національний університет “Львівська політехніка“

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА НАЦІОНАЛЬНУ ЕКОНОМІКУ ТА ФОРМИ ЇХ ПРОЯВУ В УКРАЇНІ

© Ульянова А.М., 2003

Розглянуто глобалізацію як явище, її позитивні та негативні впливи, а також показано форми її вираження в Україні. На основі здійсненого аналізу показано власне бачення перспективи розвитку держави за умов глобалізації.

Globalisation as a phenomenon and its positive and negative affects are described in the article. Its forms that take place in Ukraine are also shown. On the basis of the analysis, the personal view on Ukrainian development perspectives in the terms of globalisation are represented.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Глобалізація (походить від англ. globalisation – загальна організаційна структура, яка включає в себе весь світ і впливає на нього) як явище виникла у другій половині ХХ ст. і сьогодні стала одним з ключових процесів розвитку економіки. Глобалізація характеризується збільшенням масштабів світової торгівлі та інших процесів міжнародного обміну в умовах інтегрованої світової економіки.

Глобалізацію можна охарактеризувати як посилення взаємозалежності і взаємовпливу різних сфер і процесів світової економіки, яке відображається в поступовому перетворенні світового господарства в єдиний ринок товарів, послуг, капіталу, робочої сили і знань [3, с. 101].

Процес охоплює різні сфери світової економіки: міжнародну торгівлю, рух чинників виробництва, фінансово-кредитні і валютні операції, співробітництво у виробничій, інформаційній та науково-технічній і технологічній сферах. Явище глобалізації несе з собою як позитивні, так і негативні наслідки. Україна, вступивши на шлях незалежної держави, зазнає значного впливу з боку глобалізаційних впливів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Останні дослідження в цій галузі спрямовані передусім на світову економіку та

економіку провідних країн світу (США, Канади, Китаю тощо), аналізуються впливи на окремі складові економік (фінансова система, екологія, кредитна система тощо).

Ця стаття розглядає передусім економіку України, впливові глобалізації на національну економіку та форми її прояву саме в Україні.

Цілі статті. Аналіз основних позитивних і негативних наслідків глобалізації та форм їх прояву в Україні.

Основний матеріал дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Які ж наслідки несе явище глобалізації?

Позитивні наслідки глобалізаційних процесів.

За умов глобалізації можливості людства примножуються, і саме такі переваги надає глобалізація:

- глобалізація поглиблює міжнародний розподіл праці та сприяє спеціалізації країн; засоби і ресурси розподіляються з більшою ефективністю;
- економія на масштабах виробництва, що може потягти за собою скорочення витрат і зниження цін;
 - виграш від вільної торгівлі на взаємовигідній основі;
 - глобалізація посилює конкуренцію;
 - стимулює розвиток нових технологій і їх міжнародне розповсюдження, за її умов темпи росту прямих інвестицій перевищують темпи росту світової торгівлі, що сприяє створенню ТНК, трансферту промислових технологій;
- підвищується продуктивність праці в результаті того, що раціоналізується виробництво, поширюються нові технології, а також через впровадження інновацій;
- глобалізація сприяє мобілізації більш значного обсягу фінансових ресурсів, оскільки інвестори використовують ширший фінансовий інструментарій на більшій кількості ринків;
- створення серйозних умов для вирішення загальних проблем людства, оскільки зусилля світової співдружності об'єднуються та координують свої дії в різних сферах.

Негативні наслідки, проблеми і небезпеки глобалізації.

Глобалізація в світовій економіці сприймається неоднозначно: найчастіше схвалюється в розвинутих країнах і викликає побоювання в країнах, які розвиваються, що пов'язано з нерівномірним розподілом виграшу від глобалізації. Вона укріплює позиції промислово-розвинутих країн та загрожує країнам, що розвиваються, які стають скоріше об'єктами, ніж суб'єктами глобалізації.

Глобалізація призводить до поглиблення неоднорідності виникнення нової моделі світу 20:80, суспільства однієї п'ятої, де 80 % всіх ресурсів контролює так званий “золотий мільярд” (в тому числі США і країни Західної Європи), провідні 20 % країн розпоряджаються 84,7 % світового ВВП, на їх громадян припадає 84,2 % світової торгівлі і 85,5 % – заощаджень на внутрішніх рахунках [3, с. 108].

Загрози глобалізації умовно поділяють на три групи: ті, що існують для всіх країн; ті, що потенційно можуть виникнути в менш розвинутих країнах і, окремо, в промислово розвинутих країнах.

Можливим є розрив традиційних зв'язків всередині країни, занепад неконкурентоспроможних виробництв, загострення соціальних проблем, проникнення сторонніх цьому

суспільству ідей, цінностей тощо. Можливим також є перехід контролю над економікою окремих країн від суверенних урядів в інші руки, в тому числі до більш сильних держав, ТНК або міжнародних організацій. Може дестабілізуватися фінансова сфера, регіональна або глобальна, через взаємозалежність національних економік. “Глобалізація утруднює державам реалізацію національних програм економічного і соціального розвитку, може призвести до макроекономічної нестабільності. Особливо велику загрозу національним економікам несуть неконтрольовані потоки спекулятивного, короткотривалого капіталу” [1, с. 90]. Економічні коливання або кризи в одній країні можуть охопити багато інших країн.

Найбільш загрозливими є наслідки глобалізації для менш розвинутих країн, основна маса яких бере участь в інтернаціоналізації як виробників трудомісткої продукції, так і постачальників сировини (деякі постачають також і деталі та вузли для сучасної техніки), через що вони опиняються у залежності від кон'юнктури світових ринків. Існують й інші проблеми: ріст соціально-економічного розшарування, збільшення технологічного відставання від розвинутих країн, посилення залежності менш розвинутих країн від стабільності функціонування світогосподарської системи, ріст зовнішнього боргу (міжнародним фінансовим організаціям), який перешкоджає прогресу.

Щодо України, то за даними рейтингу Foreign Policy, станом на 2003 р. Україна за рівнем глобалізованості економіки знаходилась на 42-му місці із 62-х можливих [9, с. 16].

Форми вираження глобалізації світової економіки в Україні:

- глобалізація продуктивних сил (обмін засобами виробництва та науково-технічним і технологічним знанням, міжнародна спеціалізація і кооперація, виробниче співробітництво, міжнародне переміщення виробничих сил);

- поглиблення інтернаціоналізації капіталу (ріст міжнародного руху капіталу між країнами у вигляді прямих інвестицій, інтернаціоналізація фондового ринку). Оскільки в Україні існує дефіцит власних капіталів, економіка України потребує залучення довготермінового капіталу стратегічних іноземних інвесторів. Підприємства з ПП не потерпають від дефіциту фінансових ресурсів та оборотного капіталу, мають досконаліший рівень поточного та стратегічного менеджменту. Сьогодні починають формуватись умови, за яких український стратегічний інвестор та іноземний інвестор можуть стати потенційними союзниками у формуванні нового бізнес-середовища, сприятливого для відтворення капіталу. Інвестори прагнуть вкласти свій капітал в українську економіку для здобуття конкурентних переваг у світовому масштабі. Вони зацікавлені у створенні сприятливих умов для розвитку національного товаровиробництва через те, що їхні технологічні процеси тісно співпрацюють з українськими підприємствами різних галузей економіки, а реалізація їхньої продукції відбудеться здебільшого на світовому ринку, тому українські підприємства навряд чи розглядатимуться цими інвесторами як конкурентні [4];

- поглиблення інтернаціоналізації виробництва (створюються концерни, національні за капіталом та контролем, але міжнародні за сферою діяльності, тобто ТНК). Сьогодні український ринок успішно освоюють транснаціональні компанії США, Німеччини, Великобританії, Франції тощо. З одного боку, створення ТНК позитивно впливає на вітчизняну економіку, оскільки ТНК функціонують з високим рівнем продуктивності праці й капіталу, вносять нові технології у виробництво та ефективний менеджмент. Однак, з іншого, – ТНК байдужі до українського економічного комплексу в цілому, хоча орієнтуються на включення лише високоприбуткових сегментів української економіки в систему міжнародного поділу праці [2].

В Україні необхідно розробити комплексну систему законодавства, яка регламентуватиме діяльність ТНК в Україні і визначатиме взаємні права та обов'язки між ТНК й державою;

– посилення масштабів міжнародної міграції робочої сили: на міжнародних ринках Україна сьогодні виступає переважно як експортер робочої сили, хоча й кількість іноземних громадян, які працюють в Україні, зростає. Статистичні дані свідчать, що кількість останніх приблизно в 10 разів менша, ніж кількість українців, які працюють за кордоном [5, с. 72]. Однак – це лише офіційна статистика, яка враховує біженців та нелегальних мігрантів. Серед країн, в які спрямовані потоки трудової міграції з України, – Росія, Польща, Чехія, Італія, Греція, Кіпр, а останнім часом Німеччина, Португалія, Іспанія та інші розвинуті країни Західної Європи. Потік трудової міграції у цьому напрямку обумовлений насамперед близькістю кордонів та певною лояльністю місцевих законів до працівників-емігрантів [6, с. 232]. В Україні працевлаштовуються громадяни з Росії, Молдови, Китаю, Туреччини переважно у сфері торгівлі та послуг, а українці за кордоном – у промисловості, будівництві, сільському господарстві [6, с. 232]. Трудова міграція, з одного боку, для України означає втрату висококваліфікованих спеціалістів, науково-технічних кадрів тощо. З іншого, – працівники-мігранти здійснюють грошові перекази іноземної валюти (що сприяє розширенню торгівлі товарами в Україні), вкладають зароблені кошти в організацію українського бізнесу (що сприяє формуванню ринкових відносин);

– поглиблення інтернаціоналізації обміну, яке ґрунтується на поглибленні міжнародного розподілу праці. Найважливішим напрямком міжнародного співробітництва стає сфера послуг, яка розвивається скоріше від сфери матеріального виробництва [3]. Україна після здобуття незалежності веде активну зовнішньоторговельну діяльність. Так, якщо у США і Японії експорт у структурі ВВП становить близько 10 %, у Франції та Польщі – 20 %, то в Україні у 1997 р. частка експорту товарів становила 31 %, а послуг – близько 10 % ВВП, тобто 40 % робочих місць в Україні існують, завдяки експорту товарів і послуг [7, с. 36];

– Україна належить до держав з високим рівнем відкритої економіки, на яку припадає 0,07 % світового ВВП і 0,3 % – світового експорту [8, с. 14].

Висновки. Оскільки Україна виявилася неготовою до умов глобальної конкуренції, то її участь в глобальних і регіональних інтеграційних процесах пов'язана із загрозами та ризиками. Перспективи розвитку України в умовах глобальної конкуренції залежатимуть від моделі розвитку її глобального інтегрування, який вона для себе віднайде. Ця стратегія повинна базуватися на ефективному використанні технологій та інформаційних ресурсів, інтелектуальному потенціалі України (ефективно організована інтеграція науки і виробництва, сучасні кадри). Необхідно поєднувати господарський розвиток країн світу, їх досвід із потенційними можливостями України.

Варто звернути увагу на основні чинники, які впливають на конкурентоспроможність національної економіки. Серед них – ефективна координація та співпраця між транснаціональними корпораціями (ТНК) та країнами, в яких здійснюється їхня діяльність; орієнтування державної політики на консолідацію суб'єктів економічних відносин в межах країни, сприяння виходу корпорацій на світову арену; спостереження та визначення урядом критичної межі, за якою зростання прибутковості окремих суб'єктів всередині країни призводить до погіршення умов роботи інших (можливо більш перспективних) – одним з визначальних орієнтирів стратегії провідних країн світу є спрямування корпоративного

розвитку у напрямку, сприятливому для розвитку суспільства; передбачення урядом загроз, які виникають через підвищення відкритості економіко-правового середовища, що посилює необхідність підвищення ефективності відстеження можливих наслідків механізмів інтеграції та уніфікації та створення нових конкурентних переваг для національних виробників; поширення політики сприяння розвитку “людського капіталу” (“інвестиції в людину” зменшують витрати національних компаній на освіту та охорону здоров’я найманих працівників); зростання уваги до механізмів інноваційно-промислової політики, що сприяє конкурентоспроможності в стратегічній перспективі [12]. Необхідно зазначити, що розвиток технологій відіграє одну з найголовніших ролей для України за умов глобалізації. Технологічний розвиток починається на локальному рівні технологічних структур (технополіси, технопарки тощо). Для України необхідно забезпечити послідовну технологічну модернізацію внутрішніх виробничо-економічних структур, підвищуючи їх міжнародну конкурентоспроможність та експортну орієнтацію. Для цього необхідно створити необхідні сприятливі інвестиційні умови (фондовий ринок, без якого фінансовий капітал не вийде у глобальний простір; венчурний малий бізнес, що сприяє переміщенню інновацій ТНК у структуру внутрішньої економіки та інтенсивніший розвиток тощо) для залучення інвестицій для утримання та реінвестування одержаних прибутків. Необхідно розробити програму щодо залучення інвестицій на регіональному рівні, що приведе до ефективнішого цільового використання іноземних інвестицій у тих галузях регіону, які найбільше їх потребують [11, с. 70]. “Реалізація цього стратегічного курсу неможлива без перебудови всієї податкової системи, без кардинального усунення непомірного податкового тиску на виробника і споживача” [10, с. 12].

Для визначення оптимальної стратегії входження у світове господарство необхідно з’ясувати проблему невирішеності геоекономічної стратегії. Україна повинна конкретизувати і скоротити перелік можливих стратегічних партнерів (підприємства дають зосередити свої експортні зусилля у найперспективніших географічних напрямках). Для того, щоб прискорити процес економічного самовизначення, необхідно визначити галузеві пріоритети експортної діяльності (надати державну підтримку тим підприємствам, чії товари мають перспективи на світовому ринку), удосконалити менеджмент і маркетингове забезпечення зовнішньоекономічної діяльності, підвищити рівень захисту інформації та прав вітчизняних виробників.

Отже, необхідно сформулювати чіткі цілі та пріоритети міжнародної спеціалізації та зовнішньоекономічної політики України. Необхідно реалізувати на практиці принципи вільної торгівлі, забезпечити оптимальність параметрів відкритості української економіки відповідно до світових стандартів, послідовно проводити приватизацію і створити ефективну державну адміністрацію, задіяти науково-технічний потенціал і національну систему інновацій для реалізації стратегічних інтересів і забезпечення стабілізації економіки в довготривалому періоді.

1. Тивончук І.О. *Глобалізація і фінансові кризи національних економік// Соціально-економічні дослідження в перехідний період. XXVIII випуск. Перспективи розвитку зовнішньоекономічних зв’язків України в контексті процесів глобалізації.* – Львів, 2001.
2. Лунацький В. *Від геополітики до геоекономіки // Дзеркало Тижня.* – On The Web(<http://www.zn.kiev.ua/ie/show/376/33453>).
3. Владимірова І.Г. *Глобалізація мирової економіки: проблеми и последствия // Менеджмент в России и за рубежом.* –2001. – № 3. –

С. 97–111. 4. *Іноземні інвестиції та національний капітал: від конкуренції до кооперації* – Untitled. (<http://www.niss.gov.ua/Table/Stol15/004.htm>). 5. Белошанка В.А. *Транснациональные корпорации в международном бизнесе*. – К., 1994. 6. Козик В.В., Панкова Л.А., Даниленко Н.Б. *Міжнародні економічні відносини*. – К., 2002. 7. Климко Г.Н., Блешмудт П.П. *Співробітництво України з міжнародними фінансовими організаціями* // *Фінанси України*. – 2000. – № 11 – С. 39–48. 8. Кучма Л.Д. *Послання Президента України до Верховної Ради України. Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–2011 роки* // *Економіст*. – 2002. – № 5. – С. 20–21; – № 6. – С. 14–15. 9. Брыль Р. *Глобалізація по-українськи* // *Українська інвестиційна газета*. – 2003. – № 3 (381). – С. 16. 10. Білорус О.Г. *Імперативи стратегії розвитку України в умовах глобалізації* // *Економіка України*. – 2001. – № 11 – С. 4–14. 11. Заїкіна О. *Міжнародне співробітництво та внутрішні резерви інвестування в економіку України* // *Економіка України*. – 2002. – № 1. – С. 70–78. 12. *Перспективи інноваційного розвитку України* (збірник наукових статей). – (www.niss.gov.ua/Table/Zhalilo21/003.htm).

УДК 658.8

Кривуцький В.В.

Національний університет “Львівська політехніка”

МОНОПОЛІЯ У ВИРОБНИЦТВІ (ПОСТАЧАННІ) ПРОДУКЦІЇ: ПОНЯТТЯ ТА ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ЇЇ ІСНУВАННЯ

© Кривуцький В.В., 2003

Розглянуто поняття монополії у виробництві. Запропоновано класифікацію причин їх виникнення та існування. Наведено графічну ілюстрацію варіантів поєднань витрат часу та коштів, необхідних для подолання монополії.

The term monopoly in manufacturing is reviewed. Classification of reasons of their appearance and existence is proposed. Graphic illustration of variants of combining costs of time and money which are necessary to overcome monopoly are presented.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Економічний розвиток будь-якої країни пов'язаний з виникненням, існуванням і трансформацією монополій. Оскільки будь-яка монополія є загрозою з погляду виникнення застійних явищ у суспільно-економічному житті, то у більшості країн світу діє законодавство, яке запобігає утворенню монополій або регулює їх діяльність. Дієвість і ефективність такого законодавства значною мірою залежить від того, наскільки при його розробленні осмислювалось саме поняття монополії та відслідковувалися причини виникнення стану монополії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Незважаючи на здавалося б усталене розуміння змісту поняття "монополія", існуючі на сьогодні трактування суті цього терміну істотно відрізняються. Словник іншомовних слів визначає монополію (наголошуючи на грецькому походженні складових: monos – один і poleo – продаю) як виключне право на володіння чимсь або здійснення якихсь